

สรุปผลการเสวนา เรื่อง “รู้สัญญา e-book ก่อนลงนาม”

กรมทรัพย์สินทางปัญญาร่วมกับสมาคมผู้จัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย จัดเสวนาเรื่อง “รู้สัญญา e-book ก่อนลงนาม” เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 5 เมษายน 2555 ณ ห้อง Meeting room 4 ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ โดยมีผู้เข้าร่วมเสวนาประกอบด้วย นายสุชาติ ธรรมมาพิทักษ์กุล (ผู้เชี่ยวชาญกฎหมาย) นางปิยะพร ศักดิ์เกษม (นักเขียน) นายปฐม อินทโรดม (ผู้เชี่ยวชาญด้าน e-book) และนางสาวพูลสุข ปรีวัตรวรวิฑู (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ) ดำเนินรายการโดย นางสาวชมะศิริ นิชชากร (นักวิชาการพาณิชย์ชำนาญการพิเศษ กรมทรัพย์สินทางปัญญา) และมีผู้รับฟังการเสวนา จำนวน 183 คน ผลการเสวนาสรุปได้ดังนี้

นางสาวชมะศิริ นิชชากร สอบถามนักเขียนและสำนักพิมพ์ว่า การที่จัดพิมพ์หนังสือในสมัยก่อนและสมัยปัจจุบันซึ่งเป็นยุคดิจิทัล มีความแตกต่างกันอย่างไร

นางปิยะพร ศักดิ์เกษม กล่าวว่า การเขียนหนังสือในสมัยก่อนเข้าสู่ยุคดิจิทัล ครั้งแรกที่เขียนหนังสือจะไม่รู้ว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับสัญญาหรือลิขสิทธิ์ พอรวมเล่มแล้วจึงมีค่าลิขสิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเริ่มตระหนักว่าต้องดูแลผลประโยชน์ที่เกิดจากผลงานทางปัญญา และไม่ว่าจะเป็นสำนักพิมพ์หรือสถานีโทรทัศน์ การเซ็นสัญญาของคู่สัญญานั้น ถือเป็นคู่ค้า ดังนั้นการทำสัญญาทุกครั้งจะเป็นสัญญา 2 ฝ่าย ต้องขึ้นอยู่กับความพอใจของคู่สัญญา และขอแนะนำนักเขียนรุ่นใหม่ว่า ควรมีคนช่วยอ่านสัญญาด้วย เพราะบางครั้งภาษาทางกฎหมายอาจไม่ชัดเจนสำหรับนักเขียนหรืออาจตรวจเทียบเคียงสัญญากลางของกรมทรัพย์สินทางปัญญา บางครั้งหนังสือหรือผลงานที่ออกมานั้นก็มีสิทธิ์ที่จะถูกละเมิดลิขสิทธิ์เช่นเดียวกัน แต่เป็นการละเมิดจากบุคคลภายนอก หรือบุคคลที่สาม เช่น อาจมีคนนำงานของเราไปดัดแปลง ซึ่งป้องกันยาก แต่กรณีที่น่าผลงานทั้งหมดไปทำซ้ำนั้น ไม่เคยมีเพราะเป็นเรื่องยากและลงทุนสูง แต่จะพบกรณีการนำผลงานบางส่วนมาดัดแปลง

เมื่อเข้าสู่ยุคดิจิทัล (e-book) โดยส่วนตัวไม่มีความกังวลใจ เพราะถือเป็นการเพิ่มช่องทางเผยแพร่งานวรรณกรรม ทำให้ได้กลุ่มคนอ่านงานของเรามากขึ้น ซึ่งประโยชน์ที่ได้จาก e-book คือ หากเป็นนิตยสารรายปักษ์ เมื่อมีการวางขาย กลุ่มคนอ่านที่อยู่ต่างประเทศสามารถอ่านนิตยสารเหล่านั้นพร้อมกับกลุ่มคนอ่านที่อยู่ในประเทศได้ โดยปัจจุบันนี้ e-book มี 2 รูปแบบ คือ PDF ซึ่งมีมากในหนังสือประเภทธรรมะ ส่วนใหญ่จะมีให้ดาวน์โหลดฟรี และอีกรูปแบบหนึ่งคือ โปรแกรม e-book ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่ง อาจเป็นเพราะเราเป็นนักเขียนนวนิยาย ซึ่งเป็นหนังสืออีกประเภทหนึ่ง อาจมีความเหมาะสมกับ e-book แคร่ระดับหนึ่งเท่านั้น แต่สิ่งที่มีความกังวลคือ การดาวน์โหลดฟรีต่อกันไป ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่

นายสุชาติ ธรรมมาพิทักษ์กุล กล่าวถึงกรณี e-book ว่าเป็นเพียงช่องทางการสื่อสารอีกช่องทางหนึ่ง ซึ่งการคุ้มครองกฎหมายลิขสิทธิ์นั้นได้ให้ความคุ้มครองงานวรรณกรรมตั้งแต่ได้สร้างสรรค์งานดังกล่าวขึ้น แต่ในความเป็นจริงจะไม่สามารถทราบได้ว่ามีการละเมิดลิขสิทธิ์ในงาน

วรรณกรรมนั้นหรือไม่ และใครเป็นผู้ทำละเมิด เพราะฉะนั้นปัญหาจะอยู่ที่ภาคปฏิบัติมากกว่า จะมีปัญหาข้อกฎหมายเกิดขึ้นว่า e-book ที่มีงานอื่นมาประกอบในลักษณะภาพเคลื่อนไหว จะยังเป็นงานวรรณกรรมอยู่หรือไม่ หรือจะกลายเป็นงานโสตทัศนวัสดุ หรืองานนาฏกรรม ซึ่งถ้าหนังสือหรืองานวรรณกรรมนั้นมีเรื่องราวเกี่ยวกับทำร่ำต่างๆ เช่น ฉายาของไทย ถ้าเป็นหนังสือที่เป็นเล่มและมีภาพประกอบ โดยอาจเป็นภาพถ่าย ภาพวาด เท่านั้น แต่ถ้าเป็น e-book ภาพประกอบนั้นอาจมาจากตัวคนจริง หรือตัวการ์ตูนที่แสดงทำร่ำ หรือภาพเคลื่อนไหวได้ จะยังเป็นงานวรรณกรรมอยู่หรือไม่ ส่งผลให้เกิดเป็นช่องว่างทางกฎหมายลิขสิทธิ์ ซึ่งหากเป็นการผสมผสานกันระหว่างงานวรรณกรรมกับงานโสตทัศนวัสดุ กฎหมายจะต้องคุ้มครองงานลิขสิทธิ์ให้ทั้ง 2 ประเภท หรือคุ้มครองเพียงงานลิขสิทธิ์ประเภทใดประเภทหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันนี้เข้าใจว่ายังไม่เกิดปัญหาให้วินิจฉัย แต่ในอนาคตอาจมีปัญหาลุกลามเพื่อวินิจฉัยแน่นอน

นายปฐม อินทโรดม กล่าวถึงกรณีการจัดพิมพ์ e-book ว่า ปัจจุบันสำนักพิมพ์มีการจัดพิมพ์หนังสือโดยจัดหน้าเป็นไฟล์ แล้วจำหน่ายในรูปแบบ e-book ส่งไปทางอากาศ ซึ่งไม่สามารถทราบจำนวนการจำหน่ายผลงานได้ ดังนั้นสำนักพิมพ์ที่จัดทำรูปแบบ e-book ต้องให้ความมั่นใจกับนักเขียนเจ้าของผลงานว่า จะแจ้งจำนวนการจำหน่ายผลงานให้ถูกต้องตามจริง ปัจจุบันการมีแท็บเล็ต 1 เครื่อง จะต้องมีการซื้อ เนื้อหาเพิ่มเติม ซึ่งมีคนจำนวนน้อยที่จะซื้อ เนื้อหาเหล่านั้น เห็นได้จากตั้งแต่มีการใช้ I-pad อัตราละเมิดลิขสิทธิ์เพิ่มขึ้นปีละร้อยละ 20 ทุกวัน วันละ 1.5 – 2 ล้านรายการ แต่ขณะเดียวกันยังมีกลุ่มคนที่ยอมจ่ายเงินเพื่อซื้อเนื้อหา ก็เยอะขึ้นเรื่อยๆเช่นกัน จากการวิเคราะห์ ปัญหาที่จะเกิดจากการใช้ e-book มี ดังนี้

1. ระบบความปลอดภัยหรือ Security โดยเฉพาะการทำสำเนา ทำซ้ำ (Copy) ซึ่งการจะขโมยหนังสือที่เป็น e-book นั้นเป็นเรื่องง่าย เพราะหากได้รู้จักเรื่องลิขสิทธิ์ สิ่งที่ต้องรู้จักคือ DRM (Digital Write Management) เป็นหน้าที่ของสำนักพิมพ์ หรือคนที่รับผิดชอบในการจัดทำ e-book ดังนั้นความเสียหายที่เกิดจากการละเมิดลิขสิทธิ์นั้นจึงเกิดแก่สำนักพิมพ์ หรือคนที่รับผิดชอบทำ e-book เพราะเป็นคนทำ DRM เพราะฉะนั้นก่อนการเซ็นสัญญา ควรตรวจดูข้อสัญญาก่อนว่าได้มีข้อตกลงเกี่ยวกับค่าเสียหายหากเกิดการละเมิดลิขสิทธิ์นั้นหรือไม่ และสำนักพิมพ์จะปกป้องและคุ้มครองสิทธิได้อย่างไร

2. ความครอบคลุมของสัญญา เช่น ข้อตกลงในสัญญาครอบคลุมเฉพาะ I- pad แต่ไม่ครอบคลุม Android เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ควรครอบคลุมไปถึงเรื่องรูปแบบตัวหนังสือด้วย

3. ส่วนแบ่งของรายได้ หากเป็นหนังสือไฟล์ธรรมดา จะยึดเนื้อหาที่เขียนนั้นเป็นหลัก แต่ถ้ามี โปรแกรมประยุกต์ หรือ ภาพเคลื่อนไหวด้วยแล้ว ส่วนแบ่งรายได้อาจจะปรับลดลง และไม่ควรทำสัญญากับบริษัทหรือสำนักพิมพ์แบบผูกขาดแต่เพียงผู้เดียว

ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่ใช้ในการอ่าน e-book ซึ่งปัจจุบันมีการแบ่งตลาดกันอย่างชัดเจนมากขึ้น โดย I-Pad และ Tablet มักจะถูกนำไปใช้ในการอ่านนิตยสาร ส่วนการอ่านแบบ e-reader จะใช้กับการอ่าน เรื่องสั้น วรรณกรรม นิยาย เป็นต้น จึงเกิดคำถามว่า

- กรณีดาวน์โหลดหนังสือมาแล้ว จะสามารถนำไปให้เพื่อนอ่านด้วยได้หรือไม่ นั้น จะขึ้นอยู่กับระบบปฏิบัติการ ตัวอย่างเช่น Apple จะอนุญาตลงได้ 5 เครื่อง แต่บางบริษัทจะอนุญาตให้ลงได้เครื่องเดียว

- กรณีดาวน์โหลดหนังสือ e-book เก็บไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนตัว เมื่อเครื่องคอมพิวเตอร์ถูกขโมยหรือทำหายไป จะเกิดปัญหาหรือไม่ ซึ่งปัจจุบันนี้มีการดำเนินการของบริษัทเก็บข้อมูล หรือ สำรองข้อมูล และจะให้ผู้ใช้บริการเก็บข้อมูลของตน สำรองไว้ในระบบประมวลผล ซึ่งเป็นเซิร์ฟเวอร์ขนาดใหญ่มหาศาล สามารถเก็บข้อมูลได้จำนวนมาก
- กรณีที่นักเขียนอยากทำ e-book ด้วยตนเอง แต่ไม่ทราบขั้นตอนหรือวิธีการว่าต้องทำอะไร จึงขอแนะนำให้เข้าไปศึกษาในเวปไซด์ www.lulu.com

นายสุชาติ ธรรมพิทักษ์กุล อธิบายกรณีกฎหมายลิขสิทธิ์ว่า เมื่อสร้างสรรค์งานลิขสิทธิ์แล้วเสร็จ แต่ยังไม่มีการโฆษณา กรณีนี้กฎหมายลิขสิทธิ์คุ้มครองงานตั้งแต่ต้น แต่หลายๆคนเข้าใจผิดว่าต้องโฆษณาผลงานก่อน กฎหมายลิขสิทธิ์จึงจะคุ้มครอง และขณะเริ่มสร้างสรรค์งานอันเป็นขั้นตอนกระบวนการทางความคิด ซึ่งควรหวงแหนความคิด และสงวนคำพูด โดยไม่ควรเผยแพร่ความคิดดังกล่าวออกไปสู่บุคคลอื่น การสร้างสรรค์งานลิขสิทธิ์ที่กฎหมายให้ความคุ้มครองขอให้งานลิขสิทธิ์ตามที่กฎหมายกำหนด ก็จะได้รับคุ้มครองโดยอัตโนมัติ ต่างกับเครื่องหมายการค้า สิทธิบัตร ซึ่งต้องจดทะเบียน แต่ลิขสิทธิ์ไม่จำเป็นต้องจดทะเบียน หากเกิดกรณีพิพาทขึ้น ตามกฎหมายลิขสิทธิ์จะสันนิษฐานให้ก่อนว่าผู้ฟ้องร้องเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์

นางสาวเขมะศิริ นิชชากร สอบถาม กรณีการให้บริการห้องสมุดที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากหนังสือเป็นเล่ม เป็น e-book ห้องสมุดจะต้องปรับตัวหรือไม่ อย่างไร

นางสาวพุลสุข ปริวัตรวรุฒิ มีความเห็นว่า ปัจจุบันได้จัดทำหนังสือรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเทคโนโลยีดังกล่าวมีความเหมาะสมกับห้องสมุด เพราะเมื่อจำนวนหนังสือที่เป็นรูปเล่มมีปริมาณมากขึ้น จำนวนเนื้อที่ห้องสมุดที่จะรองรับหนังสือจึงมีไม่เพียงพอ ดังนั้นเทคโนโลยีต่างๆดังกล่าวจึงสามารถช่วยประหยัดพื้นที่ในห้องสมุดได้ ประการต่อไปที่ต้องคำนึงถึง คือการมีอุปกรณ์ที่จะมาทำให้เราสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆเหล่านั้นได้ ซึ่งห้องสมุดนับว่าเป็นผู้ใช้รายใหญ่ เพราะห้องสมุดมีการจัดให้บริการความรู้ไม่ว่า เรื่องเนื้อหาของซอฟต์แวร์ หากต้องการดาวน์โหลดก็สามารถดาวน์โหลดได้ฟรี ซึ่งปัจจุบันห้องสมุดต่างๆกำลังแข่งขันการให้บริการในด้านนี้ และที่ห้องสมุดปรีดีฯ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ความสนใจคือหนังสือวิชาการที่เป็นภาษาไทยที่อาจารย์ต่างๆเขียนขึ้นมา ส่วนเรื่องความกังวลในการให้บริการของห้องสมุดนั้น มีทั้งความกังวลใจและไม่กังวลใจ กล่าวคือ ในอนาคต e-book น่าจะมีราคาถูกกว่าหนังสือที่ใช้กระดาษพิมพ์เป็นรูปเล่ม ปัจจุบันห้องสมุดมีบริการ e-book จำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแนววิชาการ ส่วนระบบการรักษาความปลอดภัยนั้น ห้องสมุดไม่มีความกังวลแต่อย่างใด เพราะสำนักพิมพ์ดูแลห้องสมุดเป็นอย่างดี ซึ่ง e-book มีทั้งผู้ใช้รายเดียว (single user) และ ผู้ใช้หลายราย (multi user) โดยจะมีเงื่อนไขในการให้บริการ เช่น คนแรกที่เข้ารับบริการได้รับบริการ e-book 7 วัน ซึ่งภายใน 7 วัน ผู้ใช้บริการจะใช้กี่วันก็ได้ โดยที่ระบบจะยังคงอยู่กับผู้ใช้จนครบ 7 วัน และในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ผู้อื่นจะมาใช้ระบบไม่ได้

ห้องสมุดจะให้บริการแก่คนจำนวนมาก ดังนั้นจึงไม่สามารถให้บริการ Tablet หรือ I-pad ได้ และ e-book ที่เราทำขึ้นเองจะเป็นระบบ PDF ซึ่งค้นหาได้ง่าย โดยใช้โปรแกรมซอฟต์แวร์อย่างง่าย ง่ายๆก็ตาม ข้อดีของ PDF คือ อ่านได้สบายตา ทั้งนี้ ควรแยกประเภทของ

หนังสือด้วย สำหรับอายุการคุ้มครอง e-book นั้น กรณีเป็นที่สงสัยว่า e-book ที่ดาวน์โหลดจากการซื้อแล้วนั้น จะนำไปให้เพื่อน หรือบุคคลอื่น หรือรวมถึงนำมาใช้ในห้องสมุดได้หรือไม่

นายสุชาติ ธรรมาพิทักษ์กุล กล่าวถึงกรณีห้องสมุดว่าอยู่ในข้อยกเว้นที่มีให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ เพราะเป็นการวิจัยหรือศึกษางานที่มีได้ทำเพื่อหากำไร เว้นแต่การกระทำของห้องสมุดจะไปกระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร ปัจจุบันกรณีปัญหา e - book มีกฎหมายที่มาเกี่ยวข้องคือ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และ พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 และประกาศธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งปัจจุบันนี้จะประกาศออกมาเป็นระยะๆ เพื่อมาป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดทางอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งมีอยู่ประมาณ 50 โครงการ แต่ปัจจุบันทำไปได้เพียง 25 โครงการเท่านั้น และเมื่อจัดทำครบทั้ง 50 โครงการ จึงจะสามารถวิเคราะห์ลักษณะของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่ง e-book ถือเป็นส่วนหนึ่งของสื่อ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่มีมากพอสมควรจะทำให้มีโอกาสเกิดการเสวนาในเรื่องเกี่ยวกับประเด็นความเสี่ยงต่างๆ รวมทั้งปัญหาข้อกฎหมาย ซึ่งจะมาจาก e-book เอง และคาดว่า e-book ในอนาคตจะไม่ใช่เป็นเพียง PDF เท่านั้น แต่จะมีรูปแบบที่หลากหลายซึ่งไม่สามารถจะใช้กฎหมายฉบับเดียวคือ พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์มาใช้บังคับเพียงลำพังได้

e-book เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งและเข้ามาเป็นตัวเลือกทั้งกลุ่มนักเขียนสำนักพิมพ์และนักอ่าน ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีปัญหาเรื่องการคุ้มครองทางกฎหมายลิขสิทธิ์มาก เพราะกฎหมายที่มีใช้บังคับนั้น ยังสามารถคุ้มครองได้พอสมควร แต่จะมีปัญหาด้านการปฏิบัติมากกว่า คือการทำให้เกิดการละเมิดได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้น และไปในทิศทางที่กฎหมายครอบคลุมได้ยากขึ้น คาดการณ์ว่าภายใน 5 ปีข้างหน้า จะยังมีหนังสือที่เป็นรูปเล่มปรากฏอยู่ แต่ e-book อาจมีมากขึ้น ความเห็นส่วนตัวนั้นคิดว่า หนังสือที่เป็นรูปเล่มยังคงมีอยู่ แต่จะมีหนังสือที่พัฒนาเป็นรูปแบบของ e-book มากขึ้น และมีในลักษณะของหนังสือประกอบภาพเคลื่อนไหวมากขึ้นด้วย และหนังสือที่อาจพัฒนาเป็น e -book ค่อนข้างมาก เช่น ตำราทำกับข้าว วิธีการเลี้ยงเด็ก จัดทำออกมาในลักษณะเป็น VDO ซึ่งคนที่เขียนตำราก็อาจต้องมีการปรับตัวด้วยเช่นกัน